

U SLUŽBI DRŽAVE, NA SLUŽBU GRAĐANIMA: JAVNI BILJEŽNICI
U GRADU SPLITU 1918.–1944.

Zdravka JELASKA MARIJAN

Hrvatski institut za povijest, HR-10000 Zagreb, Opatička 10
e-mail: jelaska@isp.hr

IZVLEČEK

Tema prispevka je dejavnost notarjev v Splitu med letoma 1918 in 1944, v obdobju, ki so ga zaznamovale politične spremembe in ki je nazadnje ukinilo institucijo notariata. Na primeru notarjev v Splitu avtorica v prispevku predstavi splošne okoliščine delovanja notarjev v prvi polovici 20. stoletja v Dalmaciji in na širšem prostoru nekdanje jugoslovanske države. Podrobneje obravnava delovanje sedmih notarjev, ki so v omenjenem obdobju službovali v Splitu, posebno pozornost pa namenja delu dr. Petra Kamberja, ki se je v mediaciji med različnimi kulturami izkazal ne samo kot notar, ampak tudi kot promotor športa in turizma.

Ključne besede: notariat, Split, Dalmacija, zgodovina, pravo, 1918–1944

AL SERVIZIO DELLO STATO, AL SERVIZIO DEI CITTADINI:
NOTAI PUBBLICI A SPALATO NEL PERIODO 1918–1944

SINTESI

Oggetto dell'articolo è l'attività dei notai pubblici nella città di Spalato dal 1918 al 1944, in un periodo gravato da cambiamenti politici e conclusosi con la sospensione dell'istituzione del notariato. Attraverso alcuni casi di notai pubblici spalatini viene posto in rilievo il contesto generale in cui venne ad inserirsi l'attività notarile nel primo Novecento sia in Dalmazia che nel territorio più ampio dell'ex stato jugoslavo. Si esamina più in dettaglio l'attività di sette notai che in questo periodo prestavano servizio a Spalato, con attenzione particolare a quello svolto dal dr. Petar Kamber, il quale si distinse nella mediazione tra le diverse culture, non solo in veste di notaio pubblico, ma anche come promotore di eventi sportivi e turistici.

Parole chiave: notai pubblici, Spalato, Dalmazia, storia, giurisprudenza, 1918–1944

UVOD

Ustanova javnih bilježnika u dalmatinskim gradovima djelovala je u neprekidnom slijedu od srednjega vijeka do kraja 1944. godine. Ova je višestoljetna tradicija prekinuta odlukom Predsjedništva Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije 17. studenoga 1944. Bila je to jedna od prvih odredbi komunističkih vlasti donesenih već prije kraja II. svjetskog rata. U ovom se radu, na primjeru grada Splita, nastoji osvijetliti djelovanje javnih bilježnika u razdoblju 1918.–1944., zadnjem razdoblju njihovog djelovanja prije ukidanja ove službe.

Razdoblje prve polovice XX. st. vrijeme je brzog demografskog i gospodarskog razvoja grada Splita. Godine 1912. grad Split je imao je 21.407 stanovnika. Općina Split je osim grada obuhvaćala još i deset sela, a u isto je vrijeme imala 27.492 stanovnika (Gelo et al., 1998, 2908; Splitski almanah, 1925, 51–52). Prema popisu stanovništva provedenome 1921. godine grad Split je imao je 25.045 stanovnika, a općina 31.549 stanovnika (Popis, 1932, 425). Deset godina kasnije, prema popisu 1931. godine, grad Split je imao 35.417 stanovnika, a Općina Split 43.711 stanovnika (Popis, 1937, 82; Radica, 1931, 99). Na kraju 1940. godine, prema općinskim podacima, grad Split je brojio 46.001 stanovnika (ND 3, 6), dok za općinu nema preciznih podataka. Stanovništvo grada je većinom bilo hrvatsko, uz nekoliko nacionalnih manjina među kojima se po broju i postotku stanovništva isticala talijanska. Ta se manjinska zajednica dijelom oblikovala doseljavanjem sa suprotne jadranske obale tijekom ranijih stoljeća, a dijelom talijanizacijom obrazovanijeg stanovništva u ranijim razdobljima dok je talijanski bio službeni jezik. Uvođenje hrvatskog kao službenog jezika u upravu (u Općini Split od 1882.; u Dalmaciji od 1912.) i škole (od 1882.), zatim promjena političkih granica nakon I. svjetskog rata s preseljenjima stanovništva koja su je pratila, te brzi rast broja stanovnika Splita doseljavanjem stanovništva među kojima gotovo i nije bilo Talijana, utjecali su na postupno opadanje postotka stanovnika Splita koji su talijanski držali glavnim govornim jezikom. Prema popisu stanovništva 1910. godine, 9,7% stanovnika grada Splita držalo je talijanski glavnim govornim jezikom, prema popisu 1921. godine 5,1%, a prema općinskim podacima iz 1929. godine 3,26%. Na temelju Rapalskog ugovora sklopljenog između Italije i Kraljevine SHS 1920. godine, kojim je zajamčena sloboda izbora državljanstva, splitski su Talijani gotovo u potpunosti izabrali talijansko državljanstvo (Gelo et al., 1998, 2903, 2908; Rubić, 1930a, 18–19; Rubić, 1930b, 3–44, 50–51; Splitski almanah, 1925, 51–53).

S rastom broja stanovnika grada rastao je i broj javnih bilježnika. Na kraju I. svjetskog rata u Splitu su sjedište imala dvojica javnih bilježnika. Kasnije je njihov broj povećan, te su od 1927. godine u Splitu sjedište imala četvorica javnih bilježnika. Još od austrijskog razdoblja u Splitu su djelovali javni bilježnici Jerko (Giro-

lamo, Jerolim) conte degli Alberti¹ i Lujo Kargotić. Lujo Kargotić je djelovao kao javni bilježnik od 1887., a Jerko Alberti od 1906. godine. Notar Alberti je preminuo 1926. godine. Njegovo je mjesto preuzeo Petar Kamber, tada javni bilježnik u Trogiru, najprije samo kao zamjenik, a od 1928. godine kao službeno imenovani bilježnik u Splitu (DAS 2; DAS 4, kut. 51; DAS 5, kut. 50–51). U Splitu su 1927. godine otvorena još dva bilježnička mjesta. Na jedno je imenovan Bruno Katalinić, a na drugo Petar Stalio (DAS 2; DAS 7, kut. 13, br. 1/1927; DAS 9, br. 1/1927). Godine 1932. u Splitu se mijenjaju dva javna bilježnika. Službu koju je kroz dugi niz godina obavljao javni bilježnik Lujo Kargotić preuzeo je Toma Polić (DAS 1–3; DAS 6, br. 34793/1932; DAS 8, br. 1/1932), a službu koju je obavljao Petar Stalio preuzeo je Ivo Uglešić (DAS 1–3; DAS 10, spis 1/1933). Zajedno s ranije imenovanim notarima Petrom Kamberom i Brunom Katalinićem, Toma Polić i Ivo Uglešić djelovali su na tim mjestima do kraja međuratnog razdoblja, ali i kasnije, tijekom II. svjetskog rata. Split je u to vrijeme kao sjedište Višeg i Apelacionog suda imao najveći broj bilježnika među dalmatinskim gradovima. Druga dva veća grada koja su pripadala jugoslavenskom dijelu Dalmacije, Šibenik i Dubrovnik, bila su sjedište dvojice bilježnika, dok je u drugim mjestima koja su bila sjedišta kotarskih sudova bio raspoređen po jedan bilježnik (Jelaska Marijan, 2003a, 99–104; Jelaska Marijan, 2003b, 577–588).

Spisi javnih bilježnika koji su imali sjedište u Splitu u razdoblju između dva svjetska rata sačuvani su u Državnom arhivu u Splitu unutar fonda Javni bilježnici srednje Dalmacije. Radi se o izuzetno velikom fondu koji obuhvaća bilježničke spise od XVII. do XX. stoljeća (DAS 4–10). Javnobilježnički spisi međuratnog razdoblja i razdoblja svjetskih ratova u XX. stoljeću po svom su sadržaju raznoliki, a sadrže ovjere potpisa, punomoći, kupoprodajne ugovore, očitovanja posljednje volje (oporuke), diobene pogodbe (pogodbe o diobi imovine), pogodbe odreke (pogodbe odricanja i ustupanje nasljednog dijela), ugovore dosmrtnog i doživotnog uzdržavanja, darovne pogodbe, očitovanja (izjave) privatnih osoba o imovini, zapisnike skupština dioničkih (akcionih) društava, očitovanja o poslovanju društava s ograničenim jamstvom, društvene ugovore (utemeljenja tvrtki), zadužnice sa ili bez hipoteke, namirnice i brisovna očitovanja, ugovore o zalogu, kreditu ili zajmu, različite obligacije, zapisnike uviđaja, ugovore o zakupu (najmu), te različite nagodbe. Ovi spisi ne pokazuju veće razlike u odnosu na spise ranijih razdoblja. Veća novost koju je donio početak XX. stoljeća je obavezno sastavljanje spisa vezanih uz djelovanje dioničkih

¹ Spisi ovog bilježnika se u Državnom arhivu u Splitu vode pod imenom Jerolim Alberti, ali na samim spisima u zaglavlju uvijek stoji: "Giolamo conte degli Alberti", a na isti se način ovaj notar i potpisivao na kraju spisa (DAS 4, kut. 1–50, 1906–1926). Međutim, ukoliko netko od ostalih splitskih notara međuratnog razdoblja spominje ovog bilježnika ili njegove spise navodi ga kao Jerka Albertija. Primjerice, Petar Kamber koji je preuzeo njegovu kancelariju nakon Albertijeve smrti navodi kako je odlukom Komore imenovan zamjenikom "pokojnoga bilježnika Jerka Conte Alberti" (DAS 4, kut. 51; DAS 5, kut. 51). Prema tome se može zaključiti kako je oblik Jerko najčešće korišten u svakodnevnom govoru, pa mu je stoga i u ovom članku dana prednost.

društava i društava s ograničenim jamstvom. Sveukupni sačuvani spisi daju sliku rada javnih bilježnika, njihovog značaja u sredini u kojoj su djelovali, kao i živosti svakodnevnog života ljudi prošlog vremena.

Niz podataka o školovanju, imenovanjima i okolnostima djelovanja bilježnika mogu pružiti spisi bilježničke komore. Na žalost, od spisa bilježničke komore koja je nakon I. svjetskog rata imala sjedište u Splitu, a obuhvaćala je bilježnike s prostora nekadašnje austrijske Dalmacije, sačuvano je vrlo malo. Točnije, sačuvana su samo tri imenika iz tridesetih godina, jedan imenik javnih bilježnika i dva imenika javno-bilježničkih pripravnika (DAS 1–3; Jelaska Marijan, 2003a, 97–107). To je razlog uslijed kojega je lakše rekonstruirati životni put bilježnika s kraja naslovnog razdoblja, nego s njegovog početka.

POLITIČKE PROMJENE I SLUŽBA JAVNIH BILJEŽNIKA

Prva polovica XX. stoljeća bremenita je političkim promjenama koje su se odražavale i na djelovanje javnih službi. Služba javnih bilježnika bila je među onim službama koje su nakon političkih promjena i turbulentnih zbivanja najbrže nastavljale s radom. No, sa svakom promjenom vlasti mijenjale su se formalne okolnosti njihovog djelovanja vidljive u promjenama zakletve, pečata, biljega i naslova vlasti u čije ime su javni bilježnici djelovali.

Početak XX. stoljeća Dalmacija je još bila u sklopu austrijskog dijela Austro-Ugarske Monarhije. Kraj I. svjetskog rata 1918. godine donio je uspostavu Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a zatim Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je 1929. godine preimenovana u Kraljevinu Jugoslaviju. Nakon što je 29. listopada 1918. godine Hrvatski sabor u Zagrebu proglasio raskidanje svih državno-pravnih sveza s Austrijom i Ugarskom, te pristupanje Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije novosnovanoj Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, Narodna organizacija za Dalmaciju u Splitu je 30. listopada preuzela vlast od ranijih austrijskih vlasti. Dana 2. listopada imenovana je Zemaljska vlada za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu koja je preuzela vlast u ranijoj austrijskoj Dalmaciji (DG 1, 1–2; Budisavljević, 1958, 141–142; Radica, 1931, 14; Sirotković, 1992, 61–65). Ova promjena vlasti nije za posljednicu imala nikakvu pauzu u radu splitskih javnih bilježnika, što je vidljivo iz činjenice da su bilježnici spise nastavili sastavljati spise uobičajenim ritmom (DAS 4, kut. 41; DAS 6, kut. 90).

Među prvim odlukama Zemaljske vlade za Dalmaciju donesenim nakon njezinog imenovanja, bile su odluke o promjeni vidljivih simbola državne vlasti. Takva je, primjerice, bila odluka o isticanju slovenske, hrvatske i srpske zastave u svečanim prigodama dok se ne uredi pitanje nove državne zastave. Ipak, nije se sve moglo odmah promijeniti, pa je odlučeno da se stari pečati, marke i biljezi nastave upotrebljavati, ali da se na pečatima prekriži "simbol orla" (DG 1, 1). Ova je promjena

bila vidljiva i na javnobilježničkim spisima, pa tako na spisima koje su u to vrijeme u Splitu sastavljali notari Alberti i Kargotić odmah nalazimo pečate s prekriženim habsburškim grbom u sredini, a u oznaci "c.k. javni bilježnik" u zaglavlju spisa križana je kratica "c.k." (carsko-kraljevski) ukoliko je na spisu zaglavlje bilo otisnuto, ili je ta kratica jednostavno ispuštana ako je spis u cijelosti pisan rukom. Kratica "c.k." istovremeno je križana i na pečatu. U očitovanju promjena posebno je brz bio javni bilježnik Lujo Kargotić. Primjerice, odluka o križanju habsburškog grba u sredini pečata koju je Zemaljska vlada donijela 3. studenog 1918. objavljena je u dnevnom tisku 5. studenog, a u službenom glasniku 9. studenog 1918., jer je ovaj zadnji tek tada počeo izlaziti. Na spisima Luje Kargotića prekriženi grb u sredini pečata nalazimo već 5. studenog, istovremeno s prvim javnim objavljivanjem odluke (DAS 6, kut. 90, br. 24207/1918). Pečate s prekriženom grbom bilježnici Alberti i Kargotić dugo su koristili i tijekom 1919. godine. Moguće je da su tome razlog nestašice svakovrsnih materijala, posebno uredskih, neposredno nakon I. svjetskog rata, a moguće je i da je uzrok tome izostanak odluke nadležnih državnih vlasti o novom izgledu pečata. Novi pečat bez ikakvog simbola nadležne državne vlasti u središnjem dijelu bilježnik Alberti je počeo koristiti sredinom 1919. godine (DAS 4, kut. 41). Bilježnik Kargotić je nastavio koristiti stari pečat iz austrijskog razdoblja kojemu je uporno križao grb u središnjem dijelu sve do kraja 1922. godine (DAS 6, kut. 90–99). Stari su pečati dalmatinskih bilježnika imali dvojezični natpis na hrvatskom i talijanskom jeziku. Natpis na pečatu bilježnika Kargotića zadržanog iz austrijskog razdoblja glasio je: "LUJO KARGOTIĆ C.K. BILJEŽNIK • SPLIT • DALMACIJA – LUIGI KARGOTIC I.R. NOTAJO • SPALATO • DALMAZIA" (DAS 6, kut. 89–99). Slično tome, natpis na pečatu bilježnika Albertija iz austrijskog razdoblja glasio je: "GIROLAMO CONTE DEGLI ALBERTI • I.R. NOTAJO IN SPALATO DALMAZIA – C.K. BILJEŽNIK U SPLJETU DALMACIJA". Nakon što je bilježnik Alberti 1919. godine počeo upotrebljavati novi pečat bez habsburškog grba u sredini, natpis je ostao isti izuzev kratice "c.k.", odnosno "i.r.", koja je izostavljena. Taj je pečat upotrebljavao do kraja 1922. godine (DAS 4, kut. 38–48).

Istovremeno s odlukom o provizornoj promjeni pečata i drugih simbola vlasti, 3. studenog 1918., donesena je odluka o polaganju zakletve vjernosti državnih činovnika i namještenika Zemaljskoj vladi (DG 1, 1). Detaljnije odluke o novoj zakletvi donesene su 18. studenog 1918. Tada su izdane odredbe s tekstom novih zakletvi za suce, te za činovnike i namještenike u Dalmaciji. I jedni i drugi su trebali položiti zakletvu vjernosti Državi SHS (DG 2, 1). Odluka o promjeni teksta zakletve za odvjetnike i javne bilježnike donesena je kasnije. Oni su tek odlukom Zemaljske vlade za Dalmaciju od 13. siječnja 1919. dobili novi tekst zakletve. Točnije, na snazi je ostao raniji tekst, ali je izmijenjen tako što je iz njega valjalo izostaviti dio o vjernosti caru. Također, tek je tada donesena službena odluka da se iz naziva javnih bilježnika izostavlja oznaka "c.k." (DG 3, 1). Ovaj su dio odluke nadležnih vlasti,

kako je naprijed rečeno, javni bilježnici u Splitu, u stvarnosti primjenjivali odmah po uspostavi Države SHS, dakle mnogo prije nego što je o tome donesena odluka nadležnih vlasti.

Dana 1. prosinca 1918. proglašeno je ujedinjenje Države SHS i Kraljevina Srbije i Crne Gore u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Ova promjena nije bila posebno vidljiva u zaglavljima bilježničkih spisa i na pečatima, a najbrže je postala vidljiva na biljezima (taksenim markama). Biljezi na spisima splitskih javnih bilježnika nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije pokazuju veliku raznolikost. Izgleda da su bilježnici koristili onakve biljege kakve su uspjeli nabaviti. Raznolikost je uočljiva već u zadnjim godinama I. svjetskog rata i vjerojatno je uzrokovana nestašicom. Primjerice, bilježnik Kargotić je od početka 1918. godine uglavnom koristio austrijske biljege s oznakom "K.K. OESTERREICHISCHE STEMPEL MARKE", najčešće u vrijednosti od 1 ili 2 kr i s oznakom 1898. ili 1910. godine. U manjoj mjeri, koristio biljege s oznakom "BOSANSKO-HERCEGOVAČKI BILJEG", uglavnom u vrijednosti 2 kr i s oznakom 1916 godine. Osim toga, na znatnom broju njegovih spisa nema nikakvog biljega (DAS 6, kut. 89–90). Bilježnik Alberti je u isto vrijeme uglavnom koristio spomenute bosansko-hercegovačke biljege u različitim novčanim vrijednostima, a svi njegovi spisi imaju biljege (DAS 4, kut. 38–40). Iste su biljege spomenuti bilježnici upotrebljavali i za trajanja Države SHS (DAS 4, kut. 41; DAS 6, kut. 90). Novih nije ni bilo. Posebna je zanimljivost da na jednom spisu bilježnika Kargotića datiranom 30. studenog 1918. nalazimo biljeg vrijednosti 1 dinar s oznakom "KRALJEVINA SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV" (DAS 6, kut. 90, br. 24247/1918.). To bi značilo da je takav biljeg korišten prije službenog proglašenja Kraljevstva SHS 1. prosinca 1918. Međutim, detaljniji pregled spisa bilježnika Kargotića pokazuje da je biljege s oznakom Kraljevine SHS u nekoliko slučajeva moguće naći još i ranije, u kolovozu, pa čak i u travnju 1918. (DAS 6, kut. 89, br. 23750/1918; DAS 6, kut. 90, br. 23990/1918), iz čega je razvidno kako je ovaj bilježnik koji te godine na mnoge spise i nije stavljao biljege, u nekim slučajevima na nebiljegovane spise naknadno lijepio biljege. Ovakvih slučajeva nema kod bilježnika Albertija.

Raznolikost biljega vladala je na spisima splitskih javnih bilježnika i u prvima godinama nakon uspostave Kraljevine SHS. Na spisima bilježnika Albertija sastavljenima tijekom 1919. i 1920. godine uglavnom nalazimo spomenute bosansko-hercegovačke biljege iz austrijskog razdoblja, s oznakom 1916. godine, u početku najčešće one u vrijednosti 2 kr, a kasnije 4 kr. Na manjem broju spisa za iz tog vremena nema biljega (DAS 4, kut. 41–45). Biljege s grbom i drugim oznakama nove države na Albertijevim spisima nalazimo od sredine 1920. godine i to one s oznakom na slovenskom jeziku "KRALJEVSTVO SRBOV HRVATOV SLOVENCEV" u vrijednosti 1 din. Od početka siječnja do sredine travnja 1921. godine bilježnik Alberti je koristio biljege s oznakom "KRALJEVSTVO SRBA HRVATA SLOVENACA" u

vrijednosti 2 din., a od druge polovice travnja 1921. dalje biljege s oznakom "KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA" (DAS 4, kut. 46–47). Ovdje valja napomenuti kako je 1. prosinca 1918. godine novoproglašena država nazvana "Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca". Službeni naziv države promijenjen je tek donošenjem Vidovdanskog ustava 28. lipnja 1921. prema kojem je prva jugoslavenska država nosila naziv "Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca". Ako je suditi po biljezima na bilježničkim spisima naziv "Kraljevstvo" je zamijenjen nazivom "Kraljevina" već koji mjesec prije nego što je ustav izglasan u državnoj skupštini. Od 1921. godine dalje na biljezima koje je koristio bilježnik Alberti nema promjena što se tiče naziva i grba države. Jedina značajnija promjena vezana je uz pismo. Naime, od 1924. godine isključivo latinični natpis na biljezima zamjenjuje natpis na oba službena pisma prve jugoslavenske države, na ćirilici i latinici (DAS 4, kut. 47–51).

Biljezi na spisima bilježnika Kargotića u prvom razdoblju nakon uspostave jugoslavenske monarhije pokazuju veću šarolikost i manju dosljednost nego oni na spisima bilježnika Albertija. Moguće je da su i na tim spisima neki biljezi lijepljeni naknadno. Bilježnik Kargotić je i inače bio mnogo manje uredan od bilježnika Albertija, na što je možda utjecala činjenica da je Kargotić godišnje sastavljao daleko veći broj spisa. Tijekom 1919. godine bilježnik Kargotić je za znatan broj spisa koristio biljege s oznakom "KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA" kakve na Albertijevim spisima nalazimo tek 1921. godine. Uglavnom su to bili biljezi u vrijednosti 50 para i 1 din. Naizmjenično s njima koristio je biljege iz austro-ugarskog razdoblja s oznakom "BOSANSKO-HERCEGOVAČKI BILJEG" i to najčešće one u vrijednosti od 5, 30, 50 i 60 helera s oznakom 1916. godine. Biljege s oznakom "KRALJEVSTVO SRBA HRVATA SLOVENACA" počeo je koristiti tek u prosincu 1919., a nastavio ih je koristiti tijekom slijedeće godine kada taj tip biljega prevladava na njegovim spisima. No, povremeno je i dalje upotrebljavao i biljege iz austro-ugarskog razdoblja, a povremeno i biljege nove države sa slovenskim natpisom "KRALJEVINA SRBOV HRVATOV SLOVENCEV" i s natpisom "KRALJEVSTVO SRBOV HRVATOV SLOVENCEV". Izmjena naziva "Kraljevina" i "Kraljevstvo" na biljezima koje nalazimo na Kargotićevim spisima potpuno je nedosljedna, a oba naziva nalazimo naizmjenično i na biljezima tijekom 1920. i 1921. godine. Zamjena latiničnog natpisa na biljezima natpisom na ćirilici i latinici ranija je nego na spisima bilježnika Albertija. Biljezi s oba službena pisma na Kargotićevim spisima prevladavaju već od 1923. godine (DAS 6, kut. 91–102).

Bilježnici su svoj posao obavljali na temelju ovlasti središnje državne vlasti. Već je spomenuto da su oni u austro-ugarskom razdoblju u službenom naslovu bili označavani kao "carsko-kraljevski bilježnici", te da je u vrijeme Države SHS i u prvim godinama Kraljevstva SHS kratica "c.k." najprije križana, a zatim brisana. Do donošenja Vidovdanskog ustava 1921. godine državno uređenje Kraljevstva SHS službeno se smatralo otvorenim pitanjem, iako je monarhijsko uređenje bilo sadržano

i u tom privremenom nazivu države. U skladu s tim i javni bilježnici su jednostavno označavani samo kao bilježnici. Nakon što je Vidovdanskim ustavom država dobila službeni naziv Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a njezino državno uređenje određeno kao uređenje unitarne parlamentarne monarhije, bilježnici su postali "kraljevski bilježnici". Na spisima splitskih bilježnika ta je promjena tek djelomično vidljiva od 1921. godine, a dosljedno je upotrebljavana tek od početka 1923. godine. Novu oznaku u zaglavlju i novi pečat na spisima bilježnik Alberti je počeo koristiti početkom prosinca 1922. Do tada je i u zaglavlju i na pečatu uz njegovo ime stajalo samo "bilježnik" (DAS 4, kut. 48). Od početka prosinca 1922. njegov je službeni naziv u zaglavlju spisa glasio: "Girolamo degli Alberti, Kr. bilježnik – Split". Stara plemićka titula više mu nije bila priznata, pa je u tiskanim formularima naslov "conte" (degli Alberti) najprije križan, a ubrzo i potpuno ispušten. Tada je počeo koristiti novi pečat u čijem je središnjem dijelu bio grb nove države, a oko toga natpis na latinici i ćirilici: "GIROLAMO DEGLI ALBERTI KR. BILJEŽNIK – SPLIT – DALMACIJA / ГИРОЛАМО ДЕГЛИ АЛБЕРТИ КР. БИЈЕЖНИК – СПЛИТ – ДАЛМАЦИЈА" (DAS 4, kut. 49). Za razliku od bilježnika Albertija bilježnik Kargotić nije stavljao oznaku imena i službe na zaglavlje spisa, već je u prvoj rečenici spisa utvrđivao da je spis "sastavljen po meni Luji Kargotiću, bilježniku u Splitu" (DAS 6, kut. 91–95). Od 27. travnja 1921. ta je formulacija izmijenjena tako što je od tada ovaj bilježnik navodio kako je spis "sastavljen po meni Luji Kargotiću, k. bilježniku u Splitu" (DAS 6, kut. 95). Tako je bilježnik Kargotić počeo sebe označavati kao kraljevskog bilježnika već dva mjeseca prije Ustava koji je u državnoj Skupštini izglasan 28 lipnja 1921. Kraticu "k." (kraljevski) povremeno na njegovom spisima zamjenjuje kratica "kr." u istom značenju. Kako je bilježnik Kargotić sve do početka 1923. godine koristio pečat iz austro-ugarskog razdoblja, od kraja travnja 1923. više nije križao cijelu oznaku "c.k.", već samo "c." (carski), dok je "k." (kraljevski) ostavljao nedirnutim (DAS 6, kut. 95–99). Novi pečat bilježnik Kargotić je počeo koristiti s početkom 1923. godine. Poput novog pečata bilježnika Albertija bio je to pečat s grbom Kraljevine SHS u sredini i natpisom na ćirilici i latinici: "LUJO KARGOTIĆ, kr. bilježnik * SPLIT (Dalmacija) – ЛУЈО КАРГОТИЋ, кр. биљежник * СПЛИТ (Далмација)" (DAS 6, kut. 100). Tako je početkom 1923. godine konačno završen proces mijenjanja vidljivih znakova državnih vlasti na bilježničkim spisima, a pečati i biljezi su se za dulje vrijeme ustalili. Pečate koji su uvedeni krajem 1922., odnosno početkom 1923. godine bilježnici Alberti i Kargotić koristili su do kraja svoje bilježničke karijere (DAS 4, kut. 49–51; DAS 6, kut. 100–112). Zanimljivo je primijetiti da ćirilični natpisi na njihovim pečatima nisu ujedno sadržavali i ekavsku (srpsku) jezičnu varijantu tadašnjeg službenog jezika, što će biti slučaj s pečatima kasnijih splitskih bilježnika.

Nakon I. svjetskog rata Split je bio središte bilježničke komore koja je obuhvaćala prostor ranije austrijske pokrajine Dalmacije, odnosno prostor koji je u sudskoj

podjeli prve jugoslavenske države definiran kao područje Apelacionog suda u Splitu. Ovdje valja napomenuti da se sudska podjela jugoslavenske monarhije nije poklapala s njezinim upravnim podjelama. Prema zakonskoj uredbi iz 1922. godine država je bila podijeljena na 33 oblasti, a kraljevskim Zakonom 1929. godine na 9 banovina. I oblasti i banovine su određivane tako da ponište podjelu na ranije povijesne pokrajine. Međutim, u pravno-sudskom smislu ukidanje ranijih povijesnih pokrajina nije bilo moguće jer su u prvoj jugoslavenskoj državi vrlo sporo donošeni zakoni koji su regulirali svakodnevni život. U nekim sferama života nikad nisu ni doneseni jer je razlike u pravnim tradicijama bilo teško premostiti. Tako su, primjerice, u području obiteljskog i nasljednog prava raniji zakoni ostali na snazi za cijelog razdoblja trajanja prve jugoslavenske države, te tijekom II. svjetskog rata. Dalmacija je pripadala području važenja nekadašnjeg austrijskog prava na kojem je ostao na snazi austrijski Opći građanski zakonik. U sudskoj podjeli prve jugoslavenske države to se područje definiralo kao područje Odjeljenja B Stola sedmorice u Zagrebu, a ono se dalje dijelilo na područja apelacionih/viših sudova u Ljubljani (Slovenija) i Splitu (Dalmacija). I javni bilježnici i Javnobilježnička komora djelovali su po austrijskim zakonskim propisima dugo nakon uspostave prve jugoslavenske države (Čulinović, 1963, 224–229; Eisner, 1935, 5–8; Jelaska Marijan, 2003a, 98–99).

Jugoslavenski zakon o javnim bilježnicima donesen je 1930. godine, ali se nije odmah primjenjivao na svim područjima države. Razlog teškoćama provođenja ovog zakona ležao je u činjenici da sva područja prve jugoslavenske države nisu poznavala ustanovu javnih bilježnika (Zakon, 1930; Jelaska Marijan, 2003a, 98–100). U završnim odredbama spomenutog zakona stoji kako će on u područjima Apelacionih sudova u Beogradu i Skoplju, te Velikog suda u Podgorici, na snagu stupiti naknadno, kada to odredi ministar pravde u suglasnosti s predsjednikom Vlade, dok u ostalim područjima na snagu stupa nakon službenog objavljivanja (Zakon, 1930, 1042–1043, §§ 249–253). Iz toga je razvidno kako je ustanova javnih bilježnika postojala samo na područjima koja su ranije pripadala Austro-Ugarskoj Monarhiji. Godine 1931, ministar pravde je na temelju zakona iz 1930. donio uredbu o utvrđivanju broja i sjedišta javnih bilježnika. No, zapravo je donio odluku samo za područja nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije gdje je ustanova javnih bilježnika već postojala. Naime, u uredbi je navedeno kako se ona odnosi na područja Banskog stola u Zagrebu (Hrvatska i Slavonija), Višeg deželnog suda u Ljubljani (Slovenija), Višeg zemaljskog suda u Splitu (Dalmacija), Vrhovnog suda u Sarajevu (BiH) i Apelacionog suda u Novom Sadu (Vojvodina), dok je za ostala područja odluka imala biti donesena naknadno (Uredba, 1931; Jelaska Marijan, 2003a, 99). Ipak, ni na svim područjima nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije stanje nije bilo jednako. Prilike u BiH koja nije bila dugo u sklopu dvojne monarhije pokazale su se složenima i drugačijima, pa je zakonskom odredbom iz 1932. područje Vrhovnog suda u Sarajevu izuzeto od primjene zakona i pridruženo onim područjima na kojima će Zakon o

javnim bilježnicima početi važiti tek nekom naknadnom odlukom (Zakon, 1932). Takva naknadna odluka na kraju nije ni donesena.

"Zakon o javnim beležnicima (notarima)" od 11. rujna 1930. godine određivao je da "javne beležnike postavlja državna vlast i daje im karakter lica javnog poverenja da po propisima ovoga zakona sastavljaju i otpravljaju javne isprave o pravnim poslovima, izjavama i činjenicama, na kojima se zasnivaju prava; da primaju isprave radi čuvanja ili novac i papire od vrednosti radi predaje drugim licima ili vlastima i da po nalogu sudova ili drugih javnih vlasti provode postupke koji im se mogu po zakonu poveriti" (Zakon, 1930, 1002, §1). Prema istom su Zakonu javnobilježničke isprave (akti, zapisnici i posvjedočenja) utvrđene kao javne isprave. Javni su bilježnici, također, imali pravo sastavljanja privatnih isprava, a u nekim slučajevima su mogli i zastupati stranke pred sudom (Zakon, 1930, 1002, §§ 2–3). Za javnog bilježnika mogao je biti postavljen državljanin Kraljevine Jugoslavije s navršениh 30 godina života, koji je pravo završio na nekom od pravnih fakulteta u Kraljevini Jugoslaviji, odradio pet godina propisanih vježbi, te položio odvjetnički ili sudački ispit. Na onim područjima države na kojima je bilježnička služba postojala ranije, kao što je to bio slučaj s područjem Dalmacije, zatečeni su bilježnici mogli i dalje biti bilježnici ako i ne ispunjavaju sve navedene uvjete, ali su ispunjavali uvjete prema ranijim zakonskim propisima po kojima su postavljeni. Ipak, njima služba nije automatski produljena, već su stavljani na raspolaganje. Za ponovno postavljenje na javnobilježničko mjesto morali su podnijeti molbu nadležnim vlastima, a do donošenja odluke o novom postavljenju trebali su nastaviti vršiti svoju službu (Zakon, 1930, 1041–1042, §§ 242 i 250; Jelaska Marijan, 2003b, 577–580).

U vrijeme stupanja na snagu jugoslavenskog zakona o javnim bilježnicima u Splitu su već postojala četiri bilježnička mjesta, a na njima su zatečeni bilježnici Lujo Kargotić, Petar Kamber, Bruno Katalinić i Petar Stalio. Nakon što je 24. siječnja 1931. godine donesena "Uredba o utvrđivanju broja i sedišta javnih beležnika" mogla su početi postavljanja po novom zakonu barem na onim područjima na kojima su Uredba i Zakon trebali stupiti na snagu, dakle na prostorima koji su ranije bili u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, što je uključivalo Dalmaciju. Raspoloživi podaci Javnobilježničke komore Split pokazuju da se s postavljenjima javnih bilježnika po novom zakonu u Dalmaciji započelo tek 1932. godine. Po novom zakonu su najprije postavljani javni bilježnici koji su se natjecali za upražnjena mjesta, bez obzira je li im to bilo prvo bilježničko mjesto ili su dobili premještaj iz jednog mjesta u drugo. Rješavanje upražnjenih mjesta bila je za nesmetano obavljanje poslova hitnije od potvrđivanja zatečenih bilježnika. Bilježnici koji su nastavili obavljati posao na mjestima na kojima su se zatekli, postavljenje po novom zakonu, koje im je zapravo značilo samo potvrdu imenovanja, čekali su dulje, neki sve do 1937. godine (DAS 2; Jelaska Marijan, 2003b, 578–586).

Dvojica splitskih bilježnika nisu dočekala postavljenje po novom zakonu. U jesen 1932. godine s radom su prestali Lujo Kargotić i Petar Stalio. Zadnji spis bilježnika Kargotića nosi datum 5. listopada 1932, a Petra Stalia 6. listopada 1932. (DAS 6, kut. 112, br. 34793/1932; DAS 9, kut. 25, 797/1932). Na njihova su mjesta imenovani Toma Polić, tadašnji bilježnik u Omišu i Ivo Uglešić, tadašnji bilježnik u Makarskoj. Za javnog bilježnika u Splitu Toma Polić je imenovan odlukom ministra pravde od 15. lipnja 1932. Na dužnost je stupio 7. listopada 1932., kada je datiran i prvi njegov spis koji je sačinio kao javni bilježnik u Splitu. Ivo Uglešić je za javnog bilježnika u Splitu imenovan odlukom ministra pravde od 14. srpnja 1932., a službu je započeo s početkom 1933. godine (DAS 2; DAS 8, br. 1/1932; DAS 10, br. 1/1933). Druga dvojica bilježnika u Splitu, Petar Kamber i Bruno Katalinić, koji su na tim mjestima zatečeni u vrijeme stupanja na snagu novog zakona postavljeni su na ista mjesta. Obojica su ponovo imenovani odlukom ministra pravde od 1. kolovoza 1933. kao prvi javni bilježnici u Dalmaciji koji su potvrđeni na istim mjestima na kojima su zatečeni (DAS 2; Jelaska Marijan, 2003b, 582–585).

Prema jugoslavenskom zakonu iz 1930. bilježnici više nisu bili "kraljevski" nego "javni". Pri tome je zanimljivo napomenuti da je Zakon o javnim bilježnicima donesen nakon što je kralj Aleksandar I. Karađorđević suspendirao Vidovdanski ustav i uveo apsolutizam, pa su tako bilježnici bili "kraljevski" u vrijeme kada je prva jugoslavenska monarhija bila parlamentarna država, a "javni" su postali nakon uvođenja kraljevog apsolutizma. Ova promjena u spisima splitskih bilježnika postupno je uvedena od 1931. do 1933. godine.

Od 1927, kada je preuzeo bilježničko mjesto u Splitu, Bruno Katalinić je za sastavljanje spisa koristio tiskane obrasce u čijem je zaglavlju stajalo: "BRUNO KATALINIĆ – KR. NOTAR – SPLIT". Slično tome, na njegovom pečatu koji je u sredini imao grb jugoslavenske kraljevine stajalo je: "BRUNO KATALINIĆ KR. NOTAR – SPLIT DALMACIJA * БРУНО КАТАЛИНИЋ КР НОТАР – СПЛИТ ДАЛМАЦИЈА". Spomenute je formulare koristio do kraja siječnja 1931, a pečat dulje. Od veljače do travnja 1931. Katalinić je za sastavljanje spisa koristio ili papir bez ikakvog tiskanog zaglavlja ili starije formulare iz razdoblja prije 1927. kada je bio bilježnik u Omišu na čijem je zaglavlju otisnuto "BRUNO KATALINIĆ – BILJEŽNIK – OMIŠ", s tim što je riječ "Omiš" precrtana rukom, a iznad nje rukom dopisano "Split". U oba je slučaja na početku i na kraju spisa nastalih u to vrijeme utvrđivao da je spis sastavio Bruno Katalinić "kr. notar". U travnju 1931. počeo je koristiti novi formular u čijem je zaglavlju stajao ekavski natpis: "BRUNO KATALINIĆ – JAVNI BELEŽNIK – SPLIT". No, pečat s oznakom kraljevskog notara koristio je i dalje (DAS 7, kut. 23). Katalinić je sebe označavao kao "javnog beležnika" a svoje spise kao "beležničke" do kraja veljače 1932. godine. U tom je razdoblju i dalje koristio pečat kraljevskog notara (DAS 7, kut. 23–26). S početkom ožujka 1932. bilježnik Katalinić je za sastavljanje spisa počeo koristiti novi formular

čiji je tiskani dio teksta bio u ijekavskoj (hrvatskoj) varijanti službenog jezika, pa je u njegovom zaglavlju stajalo: "BRUNO KATALINIĆ, javni bilježnik u Splitu" (DAS 7, kut. 26). Pečat s oznakom kraljevskog notara koristio je do kraja 1933. godine (DAS 7, kut. 23–29). Izneseno pokazuje da je bilježnik Katalinić u skladu s novim zakonom sebe naslovljavao kao javnog bilježnika od travnja 1931, ali je novi pečat na kojem bi natpis bio usklađen sa zakonom dao izraditi tek nakon što je mu je ministar pravde potvrdio javnobilježničko mjesto u Splitu. Novi pečat koji je počeo koristiti početkom 1934. godine imao je u sredini grb jugoslavenske monarhije, a oko njega natpis: "BRUNO KATALINIĆ – javni bilježnik, Split * БРУНО КАТАЛИНИЋ – јавни бележник, Сплит". Taj je pečat upotrebljavao do sloma jugoslavenske monarhije (DAS 7, kut. 30–45).

Petar Kamber je kao imenovani bilježnik u Splitu djelovao od 1928. godine. Prije toga je bio bilježnik u Trogiru, a nakon smrti splitskog bilježnika Albertija 1926. imenovan je i njegovima zamjenikom. Na spisima koje je sastavljao kao zamjenik bilježnika Albertija u Splitu ta je činjenica uvijek naglašena na početku spisa, dok su ti spisi ovjeravani Kamberovim pečatom kojega je imao kao bilježnik u Trogiru, što je bilo u skladu sa zakonskim propisima (DAS 4, kut. 51). Nakon što je početkom kolovoza 1928. postao službeno imenovani bilježnik u Splitu, Petar Kamber je za sastavljanje spisa koristio tiskani formular na čijem je zaglavlju stajalo: "Dr. PETAR KAMBER – KR. NOTAR – SPLIT". Istovremeno je počeo koristiti i pečat na kojem je oko grba jugoslavenske monarhije stajalo: "D^R. PETAR KAMBER KR. NOTAR – SPLIT DALMACIJA * Д^Р. ПЕТАР КАМБЕР КР НОТАР – СПЛИТ ДАЛМАЦИЈА" (DAS 5, kut. 62). Ovaj je pečat vrlo sličan onom kojega je u to vrijeme upotrebljavao bilježnik Katalinić, a ukazuje na tendenciju zamjenjivanja izraza "bilježnik" izrazom "notar" krajem dvadesetih godina. Kamber je sebe u spisima određivao kao kraljevskog notara još dugo nakon stupanja na snagu jugoslavenskog zakona o javnim bilježnicima, mnogo dulje nego bilježnik Katalinić. Tu oznaku uz njegovo ime u tekstu spisa nalazimo redovito sve do listopada 1934. godine. U zadnja tri mjeseca 1934. godine ovaj bilježnik sebe u tekstu spisa naizmjenično određuje kao kraljevskog notara i kao javnog bilježnika (DAS 5, kut. 53–57). Tek od početka 1935. godine Kamber sebe određuje isključivo kao javnog bilježnika i tako će se određivati do sloma jugoslavenske monarhije (DAS 5, kut. 58–63). Međutim, pečat s oznakom javnog bilježnika je počeo upotrebljavati nešto brže. Novi pečat na njegovim spisima nalazimo od veljače 1934. godine dalje. Bio je to pečat s grbom jugoslavenske monarhije u sredini i tekstom: "JAVNI BILJEŽNIK U SPLITU Dr. PETAR KAMBER * ЈАВНИ БЕЛЕЖНИК У СПЛИТУ Др. ПЕТАР КАМБЕР" (DAS 5, kut. 57–63). Po brzini upotrebe novog pečata tako je za bilježnikom Katalinićem zaostajao samo mjesec dana, ali je po brzini zamjene naziva "kraljevski" nazivom "javni" u naslovu bilježnika u tekstu spisa zaostajao nekoliko godina. Dapače, tijekom 1934. godine Kamber je kombinirao oba naslova time što je u tekstu

spisa koristio naslov kraljevskog notara, a na pečatu kojim je ovjeravao iste spise pečat s naslovom javnog bilježnika.

Bilježnici koji nisu ponovno postavljeni na ista mjesta po novom zakonu, Lujo Kargotić i Petar Stalio nisu uopće primijenili promjene naslova u skladu s novim zakonom. To i nije neobično s obzirom na činjenicu da su kao bilježnici djelovali do listopada 1932., a da su i oni bilježnici koji su dobili ponovno postavljenje promjene naslova u skladu s novim zakonom uglavnom počeli primjenjivati kasnije. Do kraja svog djelovanja Lujo Kargotić je uz svoje ime navodio naslov kraljevskog bilježnika. Pečat koji je počeo koristiti 1923. godine upotrebljavao je do kraja svoje službe (DAS 6, kut. 112). Bilježnik Petar Stalio, koji je u Splitu djelovao od studenog 1927. do listopada 1932. godine, uz svoje je ime u to vrijeme navodio naslov "kr. notar". Isti je naslov stajao i na pečatu kojega je koristio od 1927. do 1932. godine, a čiji je tekst otisnut oko grba jugoslavenske monarhije glasio: "PETAR STALIO KR. NOTAR – SPLIT DALMACIJA * ПЕТАР СТАЛИО КР. НОТАР – СПЛИТ ДАЛМАЦИЈА" (DAS 9, kut. 24–25).

Dvojica bilježnika koji su na bilježnička mjesta u Splitu imenovani nakon što je jugoslavenski zakon o javnim bilježnicima stupio na snagu, Toma Polić i Ivo Uglešić, od početka svog djelovanja u Splitu primjenjivali su naslove usklađene s novim zakonom. Bilježnik Toma Polić od početka svog rada u Splitu u listopadu 1932. godine uz svoje je ime stavljao naslov "javni bilježnik". U isto je vrijeme počeo koristiti pečat na kojem je oko grba jugoslavenske monarhije stajalo: "POLIĆ TOMA – JAVNI BILJEŽNIK U SPLITU x ПОЛИЋ ТОМА – ЈАВНИ БЕЛЕЖНИК У СПЛИТУ" (DAS 8, sv. 1). Uz ime Ive Uglešića koji je kao bilježnik u Splitu počeo djelovati na početku 1933. godine u spisima je stajao naslov "javni bilježnik". Tekst oko grba jugoslavenske monarhije na pečatu koji je tada počeo koristiti glasio je: "Dr UGLEŠIĆ I. IVO – JAVNI BILJEŽNIK – SPLIT * Д^r УГЛЕШИЋ И. ИВО – ЈАВНИ БЕЛЕЖНИК – СПЛИТ" (DAS 10, kut. 4). Iste su pečate i naslove bilježnici Polić i Uglešić koristili do sloma jugoslavenske monarhije 1941. godine (DAS 8, sv. 2–13; DAS 10, kut. 5–19).

Iz natpisa na pečatima koje su koristili bilježnici u Splitu razvidno je kako se naziv pokrajine Dalmacije u pravnim poslovima službeno upotrebljavao sve do 1933. godine, odnosno do izrade novih pečata usklađenih s jugoslavenskim zakonom o javnim bilježnicima, a unatoč činjenici da tog naziva u upravnim podjelama države nije bilo, jer je trebao biti isključen već podjelom države na oblasti desetak godina ranije. Zakonske su odluke u svakodnevni život relativno sporo uvedene. Ponovno konstituiranje bilježničkih komora prema novom zakonu o javnim bilježnicima uslijedilo je tek u drugoj polovici tridesetih godina kada su donesene uredbe na temelju kojih se to imalo provesti. Uredbu o (ponovnom) osnivanju javnobilježničkih komora prema zakonu o javnim bilježnicima iz 1930. godine za područja Apelacionih sudova u Splitu, Ljubljani i Novom Sadu donio je ministar pravde tek 1936.

godine, a za područje Apelacionog suda u Zagrebu 1937. godine. Za ostala područja države na kojima ustanova javnih bilježnika nije zaživjela takve uredbe nisu ni donesene (Uredba, 1936; Uredba, 1937).

Javnobilježnički spisi međuratnog razdoblja mahom su pisani hrvatskim jezikom, odnosno jezikom koji se tada službeno nazivao "srpsko-hrvatski" ili pak "srpsko-hrvatsko-slovenački" u ijekavskoj varijanti. U razdoblju neposredno nakon I. svjetskog rata ima nešto više spisa pisanih talijanskim jezikom i dvojezičnih spisa na hrvatskom i talijanskom jeziku. Najviše takvih spisa nalazimo kod bilježnika Jerka Albertija. Kasnije su dvojezični spisi sačinjavani samo u slučajevima kada neka od stranaka nije uopće poznavala hrvatski jezik, što je bilo rijetko. Rođenje i rad u pokrajini u kojoj je talijanski dugo bio službeni jezik (u Dalmaciji do 1912; u Općini Split do 1882.) i u kojoj su uz većinsko hrvatsko stanovništvo živjeli i pripadnici talijanske manjine utjecala je na to da su svi splitski javni bilježnici dobro poznavali talijanski jezik. Svi su splitski notari naslovnog razdoblja započeli studirati za Austro-Ugarske Monarhije, a većina i završila prije njezinog sloma, pa su u potpunosti ili dijelom pravo studirali na austrijskim sveučilištima u Beču i Grazu, uslijed čega su svi poznavali i njemački jezik (Jelaska Marijan, 2003a, 107–111). Obrazovanje im je dakle pružalo mogućnost da u okolnostima kada je to bilo potrebno sastave dvojezične spise. Pa ipak, ponekad su političke okolnosti i ideje utjecale i na javne bilježnike. Posebno je to uočljivo u prvim godinama nakon I. svjetskog rata u vrijeme kada je Italija okupirala sjevernu Dalmaciju i veći broj otoka, a pripadnici talijanske manjine u Splitu, čije se vodstvo opredijelilo za politiku iredentizma, otvoreno pozivali talijanske vlasti da okupiraju i taj grad (Salvi, 1919; Tacconi, 1994; Živojinović, 1974). Iako nema podataka o međusobnim odnosima dvojice javnih bilježnika koji su tada djelovali u Splitu iz njihovih je spisa očita svojevrsna podjela. Nakon 1918. godine pripadnici talijanske manjine odlazili su isključivo bilježniku Albertiju. Bilježnik Kargotić je čak jednom prigodom i kažnjen od strane bilježničke komore zbog toga što je odbio sastaviti spis na talijanskom jeziku. Kod javnih bilježnika mlađe generacije koji su djelovali tridesetih godina nema izraženih takvih podjela. Svi su oni prema potrebi sastavljali dvojezične spise, iako takve prilike nisu bile česte (DAS 4–10).

Vrtlog II. svjetskog rata zahvatio je 6. travnja 1941. i Kraljevinu Jugoslaviju, a početak napada njemačkih i talijanskih snaga označilo je bombardiranje Splita i Beograda. Desetak dana kasnije Split je, zajedno sa znatnim dijelom Dalmacije priključen Kraljevini Italiji. Aneksija je trajala do kapitulacije Italije 8. rujna 1943. godine, nakon čega su vlast nakratko preuzeli pripadnici partizanskog antifašističkog (komunističkog) pokreta. U tom je razdoblju grad bio izložen njemačkim bombardiranjima. Njemačke jedinice su ušle u grad 27. rujna 1943. Tada je Split službeno postao dio Nezavisne Države Hrvatske (NDH). U slijedećih godinu dana grad je često bombardiran od strane zapadnih saveznika. Takvo je stanje trajalo do listopada

1944. kada u grad ponovo ulaze partizanske jedinice. Svi su javni bilježnici zatečeni 1941. nastavili djelovati i pod talijanskom okupacijom, kao što su i bilježnici zatečeni nakon kapitulacije Italije 1943. nastavili djelovati i nakon toga, s izuzetkom Petra Kambera koji je preminuo krajem 1942. godine.

U travnju 1941. godine u Splitu je sastavljeno malo bilježničkih spisa što je bila očita posljedica ratnih zbivanja. Znakove promjene vlasti na bilježničkim spisima nalazimo s početkom svibnja 1941. godine. Uz naslov "Javnobilježnički spis" tada stoji: "sastavljen na temelju ovlaštenja udijeljenog od Vrhovnog Zapovjedništva Italijanskih oružanih snaga" koji jasno pokazuje da su bilježnici nastavili obavljati posao na temelju ovlasti koje su im dale vojne vlasti. U isto su vrijeme bilježnici nastavili koristiti pečate iz vremena Kraljevine Jugoslavije. Od 18. srpnja 1941. javni bilježnici nisu više djelovali po ovlaštenju vojnih vlasti, već u ime talijanskog vladara, pa od tada u zaglavlju spisa stoji da je sastavljen "u ime Nj. V. Vittoria Emanuela III po milosti Božjoj i volji Naroda Kralja Italije i Albanije, Cara Etiopije". Istovremeno su i dalje korišteni bilježnički pečati iz vremena Kraljevine Jugoslavije na kojima čak nije ni križan grb, dok su biljezi na spisima bili talijanski (DAS 5, kut. 63; DAS 7, kut. 45–46; DAS 8, sv. 13; DAS 10, kut. 20). Nove pečate s grbom Kraljevine Italije i dvojezičnim natpisom na hrvatskom i talijanskom jeziku splitski su bilježnici počeli koristiti u rujnu 1941. godine. Svi su pečati imali isti oblik i tekst oko talijanskog grba, samo što su imena bilježnika bila različita. Tako je primjerice tekst na pečatu bilježnika Katalinića glasio: "KATALINIĆ BRUNO notaio pubblico * KATALINIĆ BRUNO javni bilježnik - SPALATO". (DAS 7, kut. 46). Bilježniku Kataliniću prezime u talijanskom dijelu natpisa nije talijanizirano pretvaranjem slova ć u ch, a nije ni drugim bilježnicima, ali su im zato talijanizirana imena. Unatoč dvojezičnom natpisu ime grada bilo je svugdje pisano isključivo na talijanskom jeziku. Tako je tekst na pečatu bilježnika Kambera glasio: "Dott. PIETRO KAMBER notaio pubblico * Dr. PETAR KAMBER javni bilježnik – SPALATO" (DAS 5, kut. 63); na pečatu bilježnika Polića: "TOMMASO POLIĆ notaio pubblico * TOMA POLIĆ javni bilježnik – SPALATO" (DAS 8, sv. 13); a na pečatu bilježnika Uglešića: "Dott. GIOVANNI UGLEŠIĆ notaio pubblico * Dr. IVO UGLEŠIĆ JAVNI BILJEŽNIK – SPALATO" (DAS 10, kut. 20).

U početku talijanske okupacije i dalje su uglavnom sastavljani spisi na hrvatskom jeziku, osim ako su same stranke zatražile da jezik spisa bude talijanski. No, broj spisa koji su pisani talijanskim jezikom postupno je rastao, pa su već s početkom 1942. godine dominirali spisi na talijanskom jeziku (DAS 5, kut. 63; DAS 7, kut. 45–47; DAS 8, sv. 14; DAS 10, kut. 20). Nakon naredbe guvernera Dalmacije od 28. svibnja 1942. bilježničke spise moralo se sastavljati na talijanskom jeziku. No, ukoliko stranke nisu poznavale talijanski moglo se ipak sastaviti spis na hrvatskom jeziku, ali je javni bilježnik bio obvezan spisu dodati prijevod na talijanski jezik (DAS 8, sv. 14, br. 87/1942; DAS 10, kut. 20, br. 2075/1942). Nakon te naredbe više

ni na pečatima nije bilo dvojezičnog natpisa, već isključivo natpis na talijanskom jeziku. Kod bilježnika Katalinića on je glasio: "KATALINIĆ BRUNO fu PIETRO – NOTARO IN SPALATO" (DAS 7, kut. 47). Slično tome, na pečatu bilježnika Kamberra bio je tekst: "KAMBER PIETRO fu PAOLO – NOTARO IN SPALATO" (DAS 5, kut. 63); na pečatu bilježnika Polića: "POLIĆ TOMMASO fu GIOVANNI – NOTARO IN SPALATO" (DAS 8, sv. 14), a na pečatu bilježnika Uglešića: "UGLEŠIĆ GIOVANNI di GIOVANNI – NOTARO IN SPALATO" (DAS 10, kut. 20).

Tijekom rujna 1943. kada su uslijedile nove političke promjene praćene ratnim djelovanjima sastavljeno je vrlo malo bilježničkih spisa. Među spisima bilježnika Polića i Uglešića bilo je i po više dana pauze, a bilježnik Katalinić cijeli mjesec nije sastavio niti jedan spis. Zadnji spis na talijanskom jeziku uz čiji naslov stoji da je sastavljen "In Nome di S. M. Vittorio Emanuele III per grazia di Dio e volonta della Nazione Re d'Italia e d'Albania Imperatore d'Etipia" sastavio je 7. rujna bilježnik Uglešić (DAS 10, kut. 21, br. 2275/1943). Dan kasnije Italija je kapitulirala. Prvih mjeseci nakon što je Split službeno priključen NDH u zaglavlju spisa nije bilo nikakve oznake nadležne vlasti, ali zato na spisima nalazimo biljege NDH. Biljeznici su nastavili koristiti pečate iz talijanskog razdoblja i to one s isključivo talijanskim natpisom kao zadnje koji su bili službeno odobreni, ali su im križali grb u središnjem dijelu. Nove pečate javnih bilježnika s grbom NDH u sredini i natpisima na hrvatskom jeziku na spisima nalazimo s početkom 1944. godine. Ni tijekom 1944. godine javni biljeznici nisu često sastavljali spise, a zadnji bilježnički spisi u Splitu sastavljeni su u rujnu te godine, prije nego što su partizanske jedinice drugi put ušle u grad (DAS 7, kut. 49; DAS 8, sv. 15–16; DAS 10, kut. 21).

Odluku o ukidanju javnih bilježnika i javno-bilježničkih komora donijelo je Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) u Beogradu 17. studenoga 1944. na prijedlog Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ). Po toj odluci "ukidaju se sva javna bilježništva i javnobilježničke komore", a svi poslovi koje su oni do tada vodili prešli su u nadležnost "narodnih sudova". Javni biljeznici su bili dužni odmah predati "svu arhivu, isprave i imovinu stranaka koja se kod njih zatekla". Odluka je na snagu stupila odmah (Odluka, 1945a). To je jedna od najstarijih odluka AVNOJ-a, odnosno njegovog Predsjedništva, a brzina kojom je donesena i provedena zahtijeva da se na njoj nešto dulje zadržimo. Prvu grupu odluka donio je AVNOJ, kao predstavničko tijelo nove jugoslavenske države proglašene od strane partizanskog antifašističkog pokreta, u vrijeme svoje uspostave u Jajcu 29. i 30. studenog 1943. godine. Tom je prigodom AVNOJ konstituiran kao zakonodavno i izvršno tijelo vlasti za trajanja rata. Drugu grupu odluka donijelo je Predsjedništvo AVNOJ-a tijekom 1944. godine i to uglavnom tijekom zadnja dva mjeseca 1944. godine, nakon što su partizanske jedinice, zajedno s jedinicama ruske Crvene armije zauzele Beograd 22. listopada 1944. Ova je druga grupa zakonskih odluka uglavnom vezana uz izgradnju nove državne vlasti, odnosno

uspostavljanje komunističke vlasti na onim područjima Jugoslavije koja su do tog trenutka stavljena pod kontrolu partizanskih jedinica, kao i onih koja su to tek trebala biti. Među takvim je odlukama bila i *Odluka o stavljanju na raspoloženje svih državnih činovnika i službenika* novim vlastima od 31. listopada 1944. (Odluka, 1945b) Istoga dana kada je donesena Odluka o ukidanju ustanove javnih bilježnika i javno-bilježničkih komora, 17. studenog 1944., donesena je i odluka o postavljanju delegata novih vlasti u odvjetničkim komorama (Odluka, 1945c). Zadatak tih delegata bilo je uvođenje privremene uprave koja je imala pročistiti odvjetništvo, odnosno sa popisa odvjetnika izbrisati sve one kojima se mogla pripisati suradnja s okupatorom (Petranović, 1964, 132–134). U vezi s tim okolnostima postavlja se logično pitanje zašto su javni bilježnici ukinuti, a nisu samo stavljani pod kontrolu novih vlasti kao druge državne i javne službe, s izuzetkom sudstva koje je izgrađivano od temelja. Pitanju ukidanja institucije javnih bilježnika u historiografiji nije posvećivana pažnja. U samoj odluci nema nikakvog obrazloženja za taj postupak. Moguće je da je ona povezana s činjenicom da javnobilježnička služba do 1930. godine i nije postojala na svim područjima Kraljevine Jugoslavije kako na jednom mjestu usputno napominje B. Petranović (Patranović, 1964, 128), odnosno s činjenicom da je i nakon 1930. bilo dosta problema oko njezinog uvođenja u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Bosni i Hercegovini.

Detaljniji pregled dokumenata antifašističkih vlasti ipak pokazuje da je ukidanje ustanove javnih bilježnika trebalo biti sprovedeno čak i prije nego što je o tome uopće donesena službena odluka. Dana 14. rujna 1944. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) uputilo je svim oblasnim i okružnim Narodno-oslobodilačkim odborima (NOO) Pismo o pripremama "za preuzimanje vlasti na navooslobođenim područjima", odnosno na područjima koja su tek trebala doći pod njihovu kontrolu. U sklopu tih priprema među ostalim je bilo određeno da će postojeće sudove preuzeti predsjednici i članovi narodnih sudova za kraj za koji je postojeći sud bio nadležan, a Stol Sedmorice u Zagrebu Sud ZAVNOH-a. Također je određeno da će Državna nadodvjetništva u Zagrebu i Splitu preuzeti predsjednici narodnih oblasnih sudova za Zagreb i Dalmaciju, a isti su trebali preuzeti i odvjetničke komore u Zagrebu i Splitu. Prema tim uputama odvjetništvo zapravo više nije bilo slobodna javna služba a pri preuzimanju komora odvjetnicima se trebalo naglasiti da "se odvjetnici smatraju kod našeg sudstva ne samo zastupnicima svojih stranaka, nego i pomoćnicima narodnih sudova u cilju ostvarenja zadaća našeg pravosuđa" (ZAVNOH, 1975a). Spomenuto je pismo ipak ostavljalo dosta nejasnoća, pa je Odjel za pravosuđe ZAVNOH-a slijedećeg dana, 15. rujna 1944., uputio popis spornih pitanja, uz koja je ponudio i rješenja. Među otvorenim pitanjima bilo je i pitanje službe javnih bilježnika. U vezi s tim je Odjel za pravosuđe naveo: "javne bilježnike treba ukinuti, jer su nepotrebni, a sav njihov rad neka obavljaju narodni sudovi. Ovu skupu ustanovu narod ne treba, jer se pokazala kao nezgodna, nesa-

vremena i štetna" (ZAVNOH, 1975b). Iako ovo pismo ne sadrži nikakve službene odluke, čini se da se u stvarnosti pristupilo ukidanju službe javnih bilježnika već tada, jer se jedino tako može objasniti činjenicu da su splitski javni bilježnici spise prestali sastavljati već u rujnu 1944, a ne tek nakon odluke Predsjedništva AVNOJ-a od 17. studenog 1944. Naravno, postavlja se pitanje zašto su javni bilježnici postali "nepotrebni".

Ukoliko se promatraju šire okolnosti na odluku o ukidanju bilježničke službe moglo je utjecati više činilaca. Moguće je da je ova odluka vezana za predstojeću konfiskaciju. Zakon o konfiskaciji imovine donesen je tek 9. lipnja 1945., ali je konfiskacija vršena i ranije tijekom rata, pod formom konfiskacije i eksproprijacije imovine zbog suradnje s okupatorom. U početku to izvlaščivanje nije imalo veći opseg. Prvo preuzimanje imovine većeg opsega počelo se provoditi potkraj 1944. godine, na temelju Odluke Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenog 1944. o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestaru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile (Odluka, 1944d; Zakon, 1945; Anić, 2007, 31–41; Čulinović, 1963, 251–252; Petranović, 1964, 43–55). Ta je odluka donesena svega četiri dana nakon Odluke o ukidanju javnobilježničke službe. Drastični postupci prema suradnicima okupatora bili su uobičajeni u tadašnjoj Europi, no na području Jugoslavije optužba za suradnju s okupatorom u mnogim je slučajevima bila samo paravan za revolucionarnu promjenu vlasničkih odnosa (Radelić, 2006, 177–182). Primjerice, u jednoj od uputa Odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a NOO-ima na terenu za postupanje pri preuzimanju vlasti s kraja listopada 1944, stoji da pod državni sekvestar treba odmah staviti sva "industrijska i obrtnička poduzeća narodnih neprijatelja", a takvima su smatrana "ona poduzeća kod kojih je vlasnik ili jedan od vlasnika sumnjiv" (ZAVNOH, 1975c, 406). Preuzimanje cjelokupnih arhiva javnih bilježnika u ovakvim okolnostima davalo je novim vlastima uvid u dokumentaciju o privatnom vlasništvu, o poslovanju pojedinih tvrtki, te o osobama ovlaštenim za vođenje tvrtki, što je onda otvaralo i mogućnosti za manipulaciju podacima i namještene optužbe. Ipak, valja voditi računa i o činjenici da bilježnicima nisu samo oduzeti spisi, već je ugašena služba. Prebacivanjem svih poslova vezanih uz privatno vlasništvo narodnim sudovima, svi su budući privatno-pravni poslovi stavljeni pod kontrolu nove vlasti. Vjerojatno je to bio i jedan od koraka ka ukidanju privatnog vlasništva, što se nije moglo odmah javno provesti zbog međunarodnih ugovora i unutrašnje situacije (Radelić, 2006, 178–179).

JAVNI BILJEŽNICI KAO OSOBE

Obilježje svakom poslu daju ljudi koji ga obavljaju, a način na koji ga obavljaju govori o njima. Spisi javnog bilježnika Jerka Albertija u pravilu su pisani rukom na

tiskanom formularu koji je sadržavao ime bilježnika u zaglavlju, te neke općenite uvodne i završne formulacije istovjetne kod većine spisa. Kao javni bilježnik djelovao je od 1906. godine. Rukopis mu je bio uredan i kićen, pravi uzor onoga što se u to vrijeme nazivalo krasopisom. Svaki je spis ulagan u papirnatu košuljicu na kojoj je bilježnik rukom napisao o kojem se spisu radi. Te je naslove bilježnik Alberti uvijek pisao talijanskim jezikom, čak i kada je spis bio pisan hrvatskim jezikom iz čega proizlazi da je talijanski smatrao svojim glavnim govornim jezikom (DAS 4, kut. 38–51). Jerko Alberti je bio potomak ugledne obitelji koja je pripadala nekadašnjem srednjovjekovnom komunalnom plemstvu. Preminuo je 8. rujna 1926. u dobi od 76 godina. Prigodom njegove smrti tadašnje su splitske novine objavile kraći nekrolog u kojem stoji: "Kao bilježnik službovao je u više mjesta dalmatinskih, a posljednje sjelo je imao u Splitu. Potekao je od stare splitske plemenitaške obitelji koja je igrala veliku ulogu u životu grada, te je uživao veliki ugled kao plemenit i korektan građanin" (ND 1, 4).

Lujo Kargotić je potjecao s otoka Visa, a njegova je obitelj u prvim desetljećima XX. st. u Splitu uživala znatan ugled. Bila je to obitelj koja se u tadašnjem Splitu isticala nizom visokoobrazovanih građana, pravnika, ljekarnika i inženjera. Lujo Kargotić je djelovao kao javni bilježnik od 1887. godine, a prije dolaska u Split bio je bilježnik u Imotskom. Njegov sin, inženjer Mihovil Kargotić bio je 1933.–1938. gradonačelnik Splita (ND 2, 2). Spisi bilježnika Luje Kargotića uglavnom su pisani na zelenim listovima s crtama, sudeći po njihovom lijevom rubu, vjerojatno istrgnutim iz kakve bilježnice. Rukopis mu je teže čitljiv od Albertijevog, a spisi su mu često pisani na lokalnom dijalektu. Ovi su spisi još i danas prepuni praha za posipanje tinte, pa odaju dojam prilične neurednosti. Izuzetak su kupoprodajne pogodbe koje su pisane rukom na za njih tiskanom formularima, te zapisnici skupština dioničkih društava koji su od sredine dvadesetih godina dalje, često pisani pisačim strojem. Godišnje je sastavljao veliki broj spisa, pojedinih godina gotovo tisuću spisa godišnje, dvostruko nego bilježnik Alberti, po čemu bi se moglo zaključiti kako je bio prilično omiljen među stanovništvom Splita i okolice (DAS 6, kut. 89–112).

Kada se govori o bilježnicima kao o posrednicima između različitih kultura, najzanimljivija osoba među splitskim bilježnicima prve polovice XX. stoljeća bio je dr. Petar Kamber. Njegovo djelovanje u posredovanju među kulturama nije bilo ograničeno samo na posao javnog bilježnika. Posebne poticaje ka stvaranju međunarodnih i međukulturnih spona Petar Kamber je dao kao promicatelj sporta i turizma. Rođen je u Splitu 12. ožujka 1864. godine kao sin javnog bilježnika i istaknutog nacionalnog preporoditelja dr. Pavla Kambera (DAS 2). Klasičnu gimnaziju je završio u Splitu, u generaciji koja je maturirala 1880/1881. godine, zadnje nastavne godine u kojoj je nastavni jezik u toj gimnaziji bio talijanski jezik (Piplović, 1990, 207, 592). Pravni fakultet završio je na Sveučilištu u Beču 1886. godine. U Beču je i doktorirao 1896. godine (DAS 2; Bućan, 1985, 283). Stručni ispit za odvjetnika po-

ložio je 1892. godine. Odlukom ministra pravde postavljen je 1895. godine za bilježnika u Vrlici, a 1897. godine za bilježnika u Trogiru (DAS 2). Kada je 1926. godine preminuo splitski bilježnik Jerko Alberti, Petar Kamber je, uz bilježničko mjesto u Trogiru na kojem je ostao još dvije godine, preuzeo i Albertijevo bilježničko mjesto u Splitu, ali samo kao zamjenik. Za zamjenika bilježnika Albertija imenovan je 29. listopada 1926. odlukom Kraljevskog okružnog suda u Splitu. Bilježnikom u Splitu Petar Kamber je imenovan odlukom ministra pravde 10. svibnja 1928., a službu je formalno preuzeo 3. kolovoza iste godine. Dvadesetih je godina Petar Kamber bio predsjednik Kraljevske bilježničke komore u Splitu (DAS 2; DAS 4, kut. 51; DAS 5, kut. 62, br. 1/1928; Splitski almanah, 1927, 85).

Tijekom studija u Beču Petar Kamber se bavio veslanjem kao član bečkog veslačkog kluba *Albatros*, a nakon povratka u Dalmaciju posvetio se promicanju pomorskih sportova. Bio je glavni inicijator osnivanja jedriličarskog i veslačkog kluba *Adria* u Splitu 1890. U vrijeme osnivanja ovog kluba, sportski su klubovi i društva u Dalmaciji imali izrazito nacionalne predznake, a karakteriziralo ih je i nastojanje da uz razvoj sporta promiču i onu nacionalnu ideju, talijansku ili hrvatsku, u duhu koje su osnovani (Doležal, 1927, 641; Marović, 1990, 42–52). *Adria* je u tom smislu zamišljena kao izuzetak. Cilj kluba bilo je promicanje jedrenja i veslanja u društvu prijatelja bez obzira na nacionalnost. Zato je klubu dano englesko ime, a puni mu je naziv bio *Rowing & Yachtyng Club "Adria"* (Doležal, 1927, 641). Njegovi su se članovi sportom uglavnom bavili iz rasonode, a pristup novim članovima u klub bio je otežan pravilima kluba. Naime za primanje novih članova bila je nužna suglasnost članova-osnivača koji su imali pravo veta. Stoga je klub u društvenom smislu imao elitni karakter. Prvi klupski čamac nabavio je 1890. godine sam Petar Kamber od veslačkog kluba *Esperia* u Trstu za 250 fiorina. Kamber je bio i prvi predsjednik kluba *Adria*, a tu je dužnost obavljao od osnivanja 1890. do 1896. godine. Članovi kluba uglavnom su poduzimali dulje ili kraće izlete veslajući i jedreći. Natjecanjima su se počeli baviti tek nakon I. svjetskog rata. Ta su natjecanja u početku bila ograničena na regate s veslačima drugog splitskog veslačkog kluba, *Gusara*, osnovanog 1914. godine. Godine 1924. veslači *Adrie* su se uključili i u državno prvenstvo. U nastojanju da veslače uvježba u pravilnom engleskom stilu veslanja, uprava kluba je 1923. godine dovela trenera iz Londona. Ipak, klub je uvijek ostao ograničen na krug intimnih prijatelja i njihovih obitelji, a 1927. godine imao je samo 73 člana, od čega 34 veslača. Usporedbe radi, drugi splitski veslački klub *Gusar* imao je u isto vrijeme oko 700 članova, od čega više od 60 veslača. Godine 1928. klub je likvidiran. Većina članova prešla je u veslački klub *Gusar* kojem su ustupljeni i veslački čamci. Manji broj članova prišao je jedriličarskom klubu *Labud*, osnovanom 1924. godine (Doležal, 1927, 635–637, 641–643; *Gusar*, 1974, 8–20; Marović, 1990, 42, 48–52; Radica, 1931, 325, 329–333).

Petar Kamber je bio odličan poznavalac kulturnih znamenitosti i prirodnih ljepota srednje Dalmacije. Posebno su ga oduševljavala Kaštela, slikovita primorska mjesta između Splita i Trogira. Vjerovao je u njihov veliki turistički potencijal. Početkom XX. stoljeća, dok je radio kao javni bilježnik u Trogiru, Kamber se stavio na raspolaganje turističkim agencijama i izletnicima kao besplatni turistički vodič za obilazak Kaštela. U Splitu je bio član agencije *Putnik* (Bućan, 1985, 283). Godine 1902. kupio je na granici Kaštel Staroga i Kaštel Lukšića manju parcelu zemlje uz more i sagradio obiteljsku vilu, nazvanu *Vila Nika*. Slijedeće godine je prema projektu jednog bečkog arhitekta za vrtove zasadio perivoj, te uređio plažu. Godine 1910. kupio je zemljište od 35.000 m² u blizini vile s namjerom podizanja hotela. Na to zemljište najprije proširuje perivoj kojega je krasilo obilje mediteranskih i europskih biljnih vrsta, te japanskog bilja. Gradnja Hotela Palace započela je 1923. godine, a prve je goste primio 1928. godine. Sudeći prema arhitektonskom projektu vlasnik je namjeravao izgraditi reprezentativni hotel po uzoru na tadašnje poznate hotele francuske rivijere. No, zbog nedostatka financijskih sredstava cijeli projekt nije odmah realiziran, već je podignuta samo dvokatna zgrada s restoranom i plesnom baštom, te uređena betonska plaža. Prema prvom prospektu tiskanom za *Hotel Palace*, ovaj je hotel imao 32 sobe sa 61 krevetom, vlastitu električnu centralu, umivaonike s vodovodnom mrežom i peći za grijanje. Restoran je nudio specijalitete domaće i bečke kuhinje, a smještaj je u sezoni koštao 60-90 dinara, a izvan sezone 50–70 dinara (Bućan, 1985, 282–284; Domazet, Vuletin, 2002, 159, 212–213, 242).

Petar Kamber nije mogao sam voditi hotel, pa je vođenje hotela preuzeo Hansi (Ivan) Aram, hotelier iz Wöllersdorfa, koji se nastanio u Kaštelima i 1. travnja 1932. uzeo Hotel Palace u najam. Problemi su počeli već iste godine jer je Ivan Aram neredovito plaćao najamninu, a u više navrata je i prestajao plaćati. Vrijeme velike gospodarske krize nije bilo povoljno za turizam. Nakon niza opomena, otkaza najma, sudskih parnica i sporazuma o produljenju najma između Kambera i Arama hotel je 1935. morao biti prodan. Kamber je pao pod stečaj jer nije mogao vraćati kredite Ljubljanskoj kreditnoj banci, Kmetskoj posojilnici ljubljanske okolice i Hipotekarnoj banci, a dugovima je već bila opterećena i Kamberova kuća u Splitu, u Dukljanskoj ulici 3a, kao i *Vila Nika* u blizini hotela u Kaštelima. Godine 1935. sklopljen je preliminarni ugovor o prodaji hotela s cjelokupnim inventarom Hipotekarnoj banci, koji je u potpunosti realiziran 1936. godine nakon procjene inventara (DAS 7, br. 339/1933, 140/1934, 211/1934, 376/1934, 451/1934, 165/1936). *Hotel Palace* je od Hipotekarne banke dalje kupio *Co-op Savez dobavljačkih zadruga* iz Beograda. Ta je tvrtka proširila hotel izgradnjom depadansa, a hotelskim je kompleksom upravljala do II. svjetskog rata. Nakon što je izgubio *Hotel Palace*, Petar Kamber se prestao baviti turističkom djelatnošću (Bućan, 1985, 283).

Javni bilježnik bio je do kraja života. Preminuo je u Splitu 14. prosinca 1942. Posljednji javnobilježnički spis sastavio je tek koji dan ranije, 10. prosinca 1942.

(DAS 5, spis 5412/1942). Spisi notara Petra Kambera u pravilu su pisani rukom, ponekad na tiskanom formularu, ali češće na papiru s crtama, a neki od njih uključuju i prijepis pisaćim strojem. Kao i kod Kargotićevih spisa pisaćim su strojem uglavnom pisani zapisnici skupština pojedinih tvrtki.

Tiskanim formularima s imenom u zaglavlju običavali su se služiti bilježnici Bruno Katalinić, Toma Polić i Ivo Uglešić. Njihovi su spisi uglavnom pisani rukopisom, ali mnogi u prilogu uključuju i prijepis pisan pisaćim strojem. Urednošću se posebno ističu spisi javnog bilježnika Tome Polića. Njegovi su spisi, uz to, jedini složeni u svežnjeve na čijim je koricama kao i na formularu otisnuto njegovo ime. Originalni svežnjevi koje je sačinio bilježnik Polić sačuvani su do danas, a svaki svežanj sadrži najviše sto spisa. Među bilježnicima koji su u Splitu djelovali tridesetih i početkom četrdesetih godina po broju sastavljenih spisa posebno se isticao Bruno Katalinić, koji je godišnje sastavljao i preko tisuću spisa (DAS 7, kut. 13–50; DAS 8, sv. 1–18; DAS 10, kut. 4–21). Bruno Katalinić je rođen u Splitu 3. srpnja 1882. Pravni fakultet je završio u Zagrebu 1905. godine. Kako austrijske vlasti, zbog različitosti pravnih sustava u austrijskom i ugarsko-hrvatskom dijelu monarhije, nisu automatski priznavale ispite položene u Zagrebu, Katalinić je bio među brojnim dalmatinskim pravnicima koji su morali polagati dodatni (*dopunitkovni*) ispit, a položio ga je 1908. u Beču. Notarski ispit je položio 1913. godine u Zadru. Iste godine Bruno Katalinić je imenovan bilježnikom u Supetru na Braču, gdje je proveo slijedećih deset godina. Od 1923. do 1927. godine bio je bilježnik u Omišu, a od 1927. do 1944. godine u Splitu. Prema podacima Javnobilježničke komore Split Bruno Katalinić je službu u Splitu započeo 16. listopada 1927 (DAS 2). Nakon što su komunističke vlasti potkraj 1944. godine ukinule službu javnih bilježnika zatečeni su bilježnici nastojali prijeći u odvjetnike, što je većini i uspjelo, iako su nadležne vlasti u pravilu otezale s davanjem potrebne dozvole. Bruno Katalinić je kao odvjetnik u Splitu djelovao do 1959. godine, a preminuo je 1963. godine (Jurišić, 1987, 17). Iste, 1927. godine, kada je Bruno Katalinić započeo raditi u Splitu kao bilježnik, započeo je i Petar Stalio, no on je na tom mjestu ostao samo četiri godine. U sačuvanim imenicima komore o njemu nema podataka. Sudeći prema sačuvanim spisima, 1906.–1912. bio je bilježnik u Imotskom, a zatim 1912.–1928. u Sinju. Prvi spis koji je Petar Stalio načinio kao bilježnik u Splitu datiran je 21. studenog 1927. Zadnji je spis na tom mjestu načinio 6. listopada 1932. (DAS 9).

Ivo Uglešić rođen je u Splitu 1. veljače 1889. Pravni je fakultet završio u Grazu 1911., a na istom je fakultetu doktorirao 1915. godine. Notarski ispit položio je 1916. godine u Zadru. Kao i većina pripravnika vježbenički je staž odradio na različitim mjestima, a među ostalim je bio i pripravnik kod bilježnika Bruna Katalinića u Omišu. Prvo bilježničko mjesto dobio je 1918. godine u Metkoviću, gdje je ostao do 1924. godine kada je postavljen za bilježnika u Makarskoj. Za javnog bilježnika u Splitu dr. Ivo Uglešić imenovan je odlukom ministra pravde od 14. srpnja 1932., a

službu je započeo s početkom 1933. godine (DAS 2; DAS 10, br. 1/1933). Poslije ukidanja bilježničke službe 1944. godine radio je različite poslove kao pravnik, a nakon II. svjetskog rata je otvorio odvjetnički ured u Zagrebu.² Najmlađi među splitskim bilježnicima iz prve polovice XX. stoljeća, Toma Polić, rođen je 1894. godine. Pravo je započeo studirati prije I. svjetskog rata u Grazu, a završio nakon rata u Zagrebu, 1921. godine. Sudački ispit položio je 1922. godine u Splitu. Kao bilježnik radio je od 1924. godine kada je dobio mjesto u Vrlici. Godine 1927. imenovan je bilježnikom u Omišu, a službu je tamo započeo 1928. godine. Za bilježnika u Splitu Toma Polić je imenovan odlukom ministra pravde od 15. lipnja 1932. Na dužnost je stupio 7. listopada 1932., kada je datiran i prvi njegov spis koji je načinio kao javni bilježnik u Splitu. (DAS 2; DAS 8, br. 1/1932). Početkom 1944. godine, iz razloga koji nisam uspjela utvrditi, Toma Polić je prestao obavljati bilježničku službu, a njegov je ured tijekom te godine vodio Mirko Braidica kojega je Javnobilježnička komora u Splitu imenovala zamjenikom bilježnika Polića (DAS 8, sv. 18).

ZAKLJUČAK

Razdoblje prve polovice XX. stoljeća na hrvatskom prostoru bremenito je političkim promjenama koje su se održavale i na djelovanje javnih službi. Služba javnih bilježnika jedna je od onih službi koje nisu prekidale s radom ili su u slučaju većih poremećaja svakodnevnog života s radom vrlo brzo nastavljale. No, sa svakom promjenom vlasti mijenjale su se formalne okolnosti njihovog djelovanja vidljive u promjenama zakletve, pečata, biljega i naslova vlasti u čije ime su javni bilježnici djelovali. Ove formalne promjene nisu kod svake promjene vlasti primjenjivane s jednakom brzinom, niti su s jednakom brzinom primjenjivane na sve simbole državne vlasti u čije su ime bilježnici djelovali. U tim promjenama nisu vidljive samo promjene državnih simbola, nego i jezika i pisama. U razvoju Splita navedeno je razdoblje obilježeno brzim demografskim i gospodarskim razvojem što je svog odraza imalo i u povećanju broja bilježnika u gradu. Među bilježnicima koji su u to vrijeme djelovali u Splitu po poticajima ka stvaranju međunacionalnih i međukulturnih spona posebno se ističe Petar Kamber, ne samo kao javni bilježnik već i kao promicatelj sporta i turizma. Ustanova javnih bilježnika koja je u Dalmaciji postojala od srednjega vijeka ukinuta je odlukom Predsjedništva AVNOJ-a 17. studenoga 1944, no u stvarnosti je ova ustanova ukidana i ranije na onim područjima koja su bila pod kontrolom partizanskih jedinica. Komunističke su je vlasti smatrale nepotrebnom. Njezino je ukidanje dijelom vezano uz ujednačavanje različitih pravnih sustava u pojedinim područjima jugoslavenske države od kojih su ovu ustanovu po-

² Prema kraćem usmenom priopćenju njegovog sina, odvjetnika Durmitora Uglešića, Ivo Uglešić je neko vrijeme radio kao pripravnik kod jednog splitskog odvjetnika, a zatim kraće vrijeme u ministarstvu u Zagrebu. Zatim je otvorio odvjetnički ured u Zagrebu gdje je radio do smrti 1960. godine.

znawali samo pravni sustavi onih područja koja su do početka XX. stoljeća bila dio Austro-Ugarske Monarhije. No, u najvećoj mjeri, ukidanje ustanove javnih bilježnika, vjerojatno je vezano uz provođenje revolucionarne promjene vlasničkih i društvenih odnosa u skladu s komunističkom ideologijom.

IN THE SERVICE OF THE STATE, TO THE SERVICE OF THE CITIZENS:
PUBLIC NOTARIES IN THE CITY OF SPLIT FROM 1918 TO 1944

Zdravka JELASKA MARIJAN

Croatian Institute of History, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

e-mail: jelaska@isp.hr

SUMMARY

The first half of the 20th century in Croatia was burdened by political changes that, among others, affected the activities of public services. Public notaries almost never interrupted their activities, or, in cases of major changes upsetting the course of everyday life, very quickly resumed them. However, with each change in power, the formal circumstances were altered, as can be observed in the changes concerning the oath of office, stamp and sign, and the name of the authorities on whose behalf the public notaries worked. These formal changes were not applied with the same kind of swiftness with each change of power, nor were they applied at the same rate to all symbols of the respective government authority. The alterations would be manifest in changes not only concerning state symbols, but also language and writing. In the history of Split, this period is marked by rapid demographic and economic progress, reflected in this context in an increased number of notaries in the city. Among those active in Split at that time, Petar Kamber distinguished himself the most, encouraging international and intercultural relations, not only as a public notary, but also as a promoter of sports and tourism. The institution of public notaries, which had existed in Dalmatia since the Middle Ages, was abolished by the decision of the presidency of AVNOJ (Anti-Fascist Council of National Liberation of Yugoslavia) on November 17, 1944, though in the areas controlled by partisan troops it had been done away with even earlier, as the communist government considered it unnecessary. The abolishment of this institution was partly connected to the equalisation of various judicial systems in individual areas of the Yugoslav state, with only the systems of those areas which had been part of the Austro-Hungarian monarchy until the early 20th century being familiar with this kind of institution. However, the abolition of the institution of public notaries was probably

connected mainly to the implementation of revolutionary changes in ownership and social relationships according to the communist ideology.

Key words: public notaries, Split, Dalmatia, history, law, 1918–1944

IZVORI I LITERATURA

- DAS, 1** – Državni arhiv u Splitu (DAS), Javnobilježnička komora Split (JBKS), knj. 1.
- DAS, 2** – DAS, JBKS, knj. 2.
- DAS, 3** – DAS, JBKS, knj. 3.
- DAS, 4** – DAS, Javni bilježnici srednje Dalmacije (JBSD), spisi javnog bilježnika Jerolima Albertija, Split, 1906–1926, kut. 38–51, spisi broj 7501/1918–12377/1926.
- DAS, 5** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Petra Kambera, Split, 1926–1942, kut. 50–63, spisi broj 1/1926–5412/1942.
- DAS, 6** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Luje Kargotića, Split, 1887–1932, kut. 89–112, spisi broj 23532/1918–34793/1932.
- DAS, 7** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Bruna Katalinića, Split, 1927–1944, kut. 13–50, spisi broj 1/1927–195/1944.
- DAS, 8** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Tome Polića, Split, 1932–1944, sv. 1–18, spisi broj 1/1932–22/1944.
- DAS, 9** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Petra Stalia, Split, 1927–1932, kut. 24–25, spisi broj 1/1927–797/1932.
- DAS, 10** – DAS, JBSD, spisi javnog bilježnika Ive Uglešića, Split, 1932–1944, kut. 4–21, spisi broj 1/1933–2404/1944.
- DG, 1** – Dalmatinski glasnik. Zvanični list Zemaljske/Pokrajinske vlade za Dalmaciju (DG), Split, 9. 11. 1918.
- DG, 2** – DG, Split, 19. 11. 1918.
- DG, 3** – DG, Split, 25. 1. 1919.
- Doležal, B. (1927):** Sport na Jadranu. U: Almanah Jadranska straža za 1927. godinu. Beograd, Jadranska straža.
- ND, 1** – Novo doba. Dnevni list (ND), Split, 09. 09. 1926.
- ND, 2** – ND, Split, 20. 06. 1933.
- ND, 3** – ND, Split, 17. 03. 1941.
- Odluka (1945a):** Odluka o ukidanju javnih bilježnika i javnobilježničkih komora od 17. studenog 1944. U: Zbornik zakona, uredaba i naredaba za godinu 1945. Zagreb, Narodne novine, 33.

- Odluka (1945b):** Odluka o stavljanju na raspoloženje svih državnih činovnika i službenika od 31. listopada 1944. U: Zbornik zakona, uredaba i naredaba za godinu 1945. Zagreb, Narodne novine, 38.
- Odluka (1945c):** Odluka o postavljanju delegata u odvjetničkim komorama od 17. studenog 1944. U: Zbornik zakona, uredaba i naredaba za godinu 1945. Zagreb, Narodne novine, 38.
- Odluka (1945d):** Odluka o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvstaru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile od 21. studenog 1944. U: Zbornik zakona, uredaba i naredaba za godinu 1945. Zagreb, Narodne novine, 40–41.
- Popis (1932):** Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine. Sarajevo.
- Popis (1937):** Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine. Sv. I. Beograd, Opšta državna statistika.
- Splitski almanah (1925):** Splitski almanah i adresar za godinu 1925. Split, Općina Split.
- Splitski almanah (1927):** Splitski almanah za godinu 1925–26. Split, Općina Split.
- Uredba (1931):** Uredba o utvrđivanju broja i sedišta javnih beležnika od 24. januara 1931. U: Zbornik zakona i uredaba Kraljevine Jugoslavije, god. 1931. Zagreb, Narodne novine, 266–267.
- Uredba (1936):** Uredba o osnivanju javnobeležničke komore u području Apelacionog suda u Zagrebu od 5. januara 1937. U: Zbirka zakona i uredaba Kraljevine Jugoslavije, god. 1937. Zagreb, Narodne novine, 69.
- Uredba (1937):** Uredba o osnivanju javnobeležničkih komora u područjima Apelacionih sudova u Ljubljani, Splitu i Novom Sadu od 18. januara 1936. U: Zbirka zakona i uredaba Kraljevine Jugoslavije, god. 1936. Zagreb, Narodne novine, 198–199.
- Zakon (1930):** Zakon o javnim beležnicima (notarima) od 11. septembra 1930. U: Zbornik zakona i uredaba Kraljevine Jugoslavije, god. 1930. Zagreb, Narodne novine, 1002–1040.
- Zakon (1932):** Zakon o izmjeni čl. 253 Zakona o javnim beležnicima (notarima). U: Zbornik zakona i uredaba Kraljevine Jugoslavije, god. 1932. Zagreb, Narodne novine, 1527.
- Zakon (1945):** Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije od 9. lipnja 1945. U: Zbornik zakona, uredaba i naredaba za godinu 1945. Zagreb, Narodne novine, 297–300.
- ZAVNOH (1975a):** Pismo Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a svim oblasnim i okružnim NOO-ima, br. 1352/44. od 14. IX. 1944. U: Sirotković, H. (ur.): Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1944. Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 321–324.

- ZAVNOH (1975b):** Pismo Odjela za pravosuđe ZAVNOH-a Komisiji za preuzimanje vlasti u novooslobođenom području, br. 1366/44. od 15. IX. 1944. U: Sirotković, H. (ur.): Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944. Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 325–327.
- ZAVNOH (1975c):** Upute odjela narodnog gospodarstva ZAVNOH-a svim oblasnim i okružnim NOO-ima, br. 2283. od 26. X. 1944. U: Sirotković, H. (ur.): Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944. Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 405–410.
- Živojinović, D. R. (1974):** Italija u Dalmaciji 1918–1920. Zadarska revija, 1974, 1–2. Zadar, 98–120.
- Anić, T. (2007):** Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.–1946. Časopis za suvremenu povijest, 39, 1. Zagreb, 25–62.
- Bučan, N. (1985):** Turizam na Kaštelanskoj rivijeri od 1909. U: Bučan, N. (ur.): Dva stoljeća obrazovanja, školstva i kulture u Lukšiću i Kaštelima. Kaštel Lukšić, 274–287.
- Budisavljević, S. (1958):** Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca: povodom četrdesetogodišnjice jugoslavenskog ujedinjenja. Zagreb, JAZU.
- Čulinović, F. (1963):** Državnopravni razvitak Jugoslavije. Zagreb, Školska knjiga.
- Domazet, M., Vuletin, M. (2002):** Donjokaštelanska svakodnevica 1900.–1939. Zagreb, DIFO.
- Eisner B. (1935):** Međunarodno, međupokrajinsko (interlokarno) i međuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije. Zagreb, Tipografija.
- Gelo, J., Crkvenčić, I., Klemenčić, M. (1998):** Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880–1991. Sv. 5. Zagreb, Državni zavod za statistiku.
- Gusar (1974):** 60 godina VK "Gusar" – Split. Split.
- Jelaska Marijan, Z. (2003a):** Članovi javnobilježničke komore Split i njihovi pripravnici tridesetih godina XX. stoljeća. I. dio. Časopis za suvremenu povijest, 35, 1. Zagreb, 97–122.
- Jelaska Marijan, Z. (2003b):** Članovi javnobilježničke komore Split i njihovi pripravnici tridesetih godina XX. stoljeća. II. dio. Časopis za suvremenu povijest, 35, 2. Zagreb, 577–600.
- Jurišić, Š. (1987):** Iz novije povijesti Dalmacije. Split, Naučna biblioteka.
- Piplović, S. (ur.) (1990):** 290 godina Klasične gimnazije u Splitu 1770–1990. Split, Književni krug.
- Marović, D. (1990):** Povijest sporta u Splitu. Knjiga prva: Od antičkih igara do prvog svjetskog rata. Split, Savez za fizičku kulturu Općine Split.
- Petranović, B. (1964):** Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ. Beograd, Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke.

- Radelić, Z. (2006):** Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991. Zagreb, Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest.
- Radica, B. (1931):** Novi Split. Monografija grada Splita od 1918–1930 godine. Split, Hrvatska štamparija.
- Rubić, I. (1930a):** Split i njegova okolica. Split, Izvršni odbor Jadranske straže.
- Rubić, I. (1930b):** Talijani na primorju Kraljevine Jugoslavije. Split, Jugoslavenski bureau.
- Salvi, E. (1919):** Per Spalato. Roma, Tipografia Nazionale Bertero.
- Sirotković, H. (1992):** O nastanku, organizaciji, državopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918. Časopis za suvremenu povijest 24, 3. Zagreb, 61–74.
- Tacconi, I. (1994):** La grande esclusa: Spalato cinquanta anni fa (1968). U: Tacconi, V. (ur.): Per la Dalmazia con amore e con angoscia: tutti gli scritti editi ed inediti di Ildebrando Tacconi. Colloredo Montalbano, Del Bianco Editore, 912–922.